

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd

ThLic. Mgr. et Mgr. Tomáš Matějec, Ph.D.

Žalмовé parafráze Jiřího Strejce

Autoreferát disertační práce

Vedoucí práce: doc. ThLic. Jaroslav Brož, Th.D., S.S.L.

Praha 2020

Úvod

Předmětem této práce jsou žalmové parafráze Jiřího Strejce, významná památka českého biblického překladu, vzniklá ve druhé polovině šestnáctého století, poprvé tištěná roku 1587.

Žánr žalmových parafrází, či přesněji veršovaných žalmových parafrází, k níž naše památka patří, hrál důležitou úlohu v dějinách západoevropského písemnictví, a šestnácté století, kdy Strejcovy parafráze vznikly, spolu s následujícím sedmnáctým lze označit za jejich „zlatý věk“. Žalmové parafráze nejrůznějších druhů tehdy vznikaly ve velkém množství a mezi jejich autory se objevovali i nejpřednější básníci, v latinsky psané poezii např. Marcantonio Flaminio (zemř. 1550) nebo George Buchanan (1506–1582), ve francouzské François de Malherbe (1555–1628) nebo Pierre Corneille (1606–1684), v německé Hans Sachs (1494–1576) nebo Martin Opitz (1597–1639), v anglické Philip Sidney (1554–1586) a jeho sestra Mary Sidney (1561–1621) nebo John Milton (1608–1674). V zeměpisně i jazykově nám blízkém polském kulturním prostoru vznikly v té době umělecky cenné žalmové parafráze Jana Kochanowského (1530–1584). Veršované žalmové parafráze, které v té době vznikaly, byly velmi rozmanité jak co do své umělecké podoby, tak co do vztahu k biblické předloze a také co do účelu, který sledovaly. Některé měly sloužit spíše tichému čtení či recitaci, jiné z nich byly cílevědomě skládány jako písňové texty a měly sloužit duchovnímu zpěvu, někdy ve shromáždění věřících, někdy jako pomůcka soukromé zbožnosti. Některé měly věrně vystihovat smysl biblického textu, jiné měly být spíše jeho volnými úpravami a variacemi. Některé z nich vznikaly jako samostatné kusy, jiné jako součást větších či menších sbírek a dosti časté jsou také parafráze celého žaltáře, všech sto padesáti kanonických žalmů.

Významné místo mezi žalmovými skladbami, které v té době vznikaly, má soubor čtyřiceti devíti žalmových parafrází, které složil význačný básník francouzské renesance Clément Marot (1496–1544). Tyto jeho žalmové parafráze se na počátku čtyřicátých let šestnáctého století staly součástí zpěvníků, které ženevský reformátor Jan Kalvín (1509–1564) vydával pro potřebu ženevské reformované obce, a v okruhu stoupenců kalvínské reformace tak vešly do bohoslužebného užívání. Po Marotově smrti Kalvínův spolupracovník Théodore de Bèze (Theodorus Beza, 1519–1605) postupně složil parafráze zbývajících sto jedna žalmů. Soubor všech sto padesáti žalmů v Marotově a Bezově¹ úpravě, opatřený nápěvy, vyšel jako zpěvník v roce 1562 a tradičně se označuje jako Ženevský žaltář. Došel velkého rozšíření mezi francouzskými hugenoty a v překladech postupně pronikal do dalších národních kultur, většinou ruku v ruce s územním šířením kalvínské reformace. Užívání těchto žalmových písní ovšem nezůstalo omezeno na kalvínské prostředí, nýbrž pronikaly v různé míře i k jiným vyznáním, a to nejen mezi stoupence reformace, ale zčásti se uplatňovaly i v katolickém prostředí.

Českou jazykovou verzí tohoto zpěvníku jsou Strejcovy veršované žalmové parafráze, které jsou předmětem naší práce. Poprvé byly tištěny v roce 1587 v kralické tiskárně Jednoty bratrské (Strejc byl bratrský kazatel, částečně v nemilosti, mj. proto, že dával přednost Kalvínovu učení před bratrským) a v českém prostředí došly rychlého a trvalého rozšíření. Byl to teprve druhý český veršovaný překlad celého žaltáře: patnáct let před ním (1572) vyšel soubor veršovaných parafrází všech sto padesáti žalmů, jehož autorem byl pražský měšťan Jan Vorličný. Brzy po Strejcových parafrázích pak vyšly další dvě česky psané veršované parafráze celého žaltáře, a to parafráze Davida Crinita z Hlaváčova (1590) a Jakuba Melissaea (1596). Všechny čtyři tyto úplné veršované žaltáře vyšly s nápěvy jako zpěvníky. Zdaleka nejúspěšnější z této čtveřice byla parafráze Strejcova, a to ve velké míře jistě díky nápěvům převzatým z Ženevského žaltáře a v reformačním prostředí velmi oblíbeným.

V duchovním zpěvu se Strejcovy texty udržovaly až do druhé poloviny devatenáctého století. Ani v českém prostředí rozšíření těchto žalmových písní nezůstalo omezeno na stoupence

¹ V dalším textu z praktických důvodů užívám většinou polatinštěnou, tradiční formu Bezova jména, tedy *Beza* (bez *Bezy*), a odvozené přivlastňovací adjektivum *Bezův*.

reformace. Strejcovy texty spolu s nápěvy Ženevského žaltáře se uplatňovaly také v katolických kancionálech. Výrazným příkladem v tomto směru je kancionál jezuita Matěje Václava Šteyera z roku 1689, který obsahuje několik desítek žalmů ve Strejcově úpravě. Od doby národního obrození pak byly Strejcovy parafráze častěji připomínány také jako pozoruhodná památka českého duchovního básnictví a oceňovány pro své jazykové a umělecké kvality (Josef Dobrovský, Josef Jungmann).

Zhodnocení současného stavu řešené problematiky

Odborná literatura věnovaná Strejcovi a jeho žalмовým parafrázím není příliš četná. Staří autoři všímající si českých literárních dějin nebo alespoň literární minulosti české reformace mají o Strejcovi zpravidla jen jednotlivé zmínky, byť někdy velmi cenné, jako je např. zmínka Andrzeje Węsierského (Andreas Regenvolscius) učiněná ve spise *Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum* z roku 1652, která dokládá Strejcovu účast na vydávání Bible kralické. Podobné zmínky věnované Strejcovi nebo některým jeho pracím nacházíme u Bohuslava Balbína, Františka Faustina Procházky, Josefa Dobrovského, Josefa Jungmanna. Posledně jmenovaný byl také první, kdo podal, ve své *Historii literatury české* (1825, 2. rozšířené vyd. 1849), souhrnný přehled tehdy známých vydání Strejcových žalmových parafrází. První soustavnější výklad o Strejcově životě a díle podal Josef Jireček ve své *Rukověti k dějinám literatury české do konce XVIII. věku* (1875–1876). V devatenáctém století také vznikly některé edice, které poskytují cenný pramenný materiál ke Strejcovu životu a působení, zejména edice nekrologia Jednoty bratrské, kterou v roce 1863 pořídil Joseph Fiedler (*Todtenbuch der Geistlichkeit der Böhmischen Brüder*), a edice dekretů Jednoty bratrské, kterou v roce 1865 pořídil Antonín Gindely (*Dekrety Jednoty bratrské*).

Ve dvacátém století si Jiřího Strejce ve svých pracích věnovaných dějinám české reformace všímali někteří církevní historikové, zejména Ferdinand Hrejsa (*Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*, 1912), dále také Josef Theodor Müller (*Geschichte der böhmischen Brüder*, 1922–1931) a později zejména Rudolf Řičan (*Dějiny Jednoty bratrské*, 1957). V první polovině dvacátého století, v souvislosti se čtyřtým výročím Strejceva narození, vyšla v roce 1936 jediná monograficky pojatá práce věnovaná Strejcovi a jeho působení, sborníček *Český žalmista bratr Jiří Strejc*, který obsahuje především dvě cenné studie, jednu životopisnou, jejímž autorem je již zmiňovaný Ferdinand Hrejsa, a druhou literárně historickou, věnovanou Strejcovým žalmovým parafrázím, jejímž autorem je literární historik, který se zaměřoval na postavy a díla české evangelické tradice, Jan Blahoslav Čapek (1903–1982). Zejména Čapkova studie má značný význam, protože je to dosud jediná literárně historicky pojatá práce, která soustavně jedná o Strejcově nejvýznamnější veršované práci. Čapek sám tuto studii později přepracoval, v některých pasážích rozšířil a znovu vydal v roce 1948 v souboru svých studií *Záření ducha a slova*. Velmi cenná pomůcka k poznání Strejceva díla, která vznikala v průběhu první poloviny dvacátého století (od roku 1923), je tzv. Knihopis (*Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*), který eviduje a popisuje všechna tištěná vydání Strejcových prací do roku 1800 včetně.

Později v průběhu dvacátého století se Strejcovým žalmům nejsoustavněji věnovala Mirjam Bohatcová (1919–2007), a to především z hlediska své specializace, jíž byla knihověda – vedle drobnějších příspěvků a zmínek v pracích věnovaných jiným tématům publikovala zejména dvě studie soustavně se zabývající knihovědnými otázkami spojenými s raně novověkými vydáními Strejcových žalmů: *Příběh Strejceva žaltáře* z roku 1949, kterou vydala časopisecky ještě pod dívčím jménem Mirjam Daňková, a sborníkovou studii *Vue d'ensemble sur les éditions de la Paraphrase des Psaumes de Georges Strejc jusqu'à la fin du XVIIIe siècle*, vydanou roku 1984.

Mirjam Bohatcová se zabývala také Strejcovým překladem Kalvínovy *Instituce křesťanského náboženství* (zejména časopisecká studie *Korektury k tvorbě Jana Opsimata* z roku 1957) a jeho podílem na vydávání Bible kralické (zejména studie *Die tschechischen gedruckten Bibeln des 15. bis 18. Jahrhunderts*, publikovaná jako příloha k faksimilovému vydání Bible kralické z roku 1995). Cenným a dosud jediným příspěvkem k poznání Strejcových latinsky psaných básní je heslo, které je Strejcovi věnováno v *Rukověti humanistického básnictví* (5. svazek, 1982, heslo Vetterus); jeho autorem byl Jan Martínek. V roce 1967 vyšla ojedinělá a přes některé své nedostatky cenná sborníková studie věnovaná vztahu Strejcových žalmů a jejich předpokládaných předloh nazvaná *Účast Jiřího Strejce na biblickém překladu žalmů*; jejím autorem byl Timoteus Pokorný (1906–1972). O Strejcových žalmech se ve svých pracích častěji zmiňoval literární historik Antonín Škarka (rovněž 1906–1972), ale soustavnou studii o nich nepublikoval; některé zmínky lze najít např. v souboru jeho studií *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986).

V posledních desetiletích se Strejcovo jméno a výklad o něm objevil ve dvou lexikografických příručkách: v *Lexikonu české literatury* (4. díl, 2008), kde autorem strejcovského hesla byl Jan Malura, a ve *Slovníku staročeských hymnografů* (2017) Jana Kouby. Vyšly také některé dílčí příspěvky, které se dotýkají Strejceva nejvýznamnějšího díla, jeho žalmových parafrází: kapitolu věnovanou postavení Strejcových parafrází v dějinách českého biblického překladu zařadil Robert Dittmann do své monografie *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici* (2012); uplatnění Strejcových parafrází v kancionálu Matěje Václava Šteyera zkoumala ve sborníkové studii *K literárnímu životu v českých zemích druhé poloviny 17. století s podtitulem Strategie katolizace nekatolické hymnografie v Kancionálu českém M. V. Šteyera* (2005) Marie Škarpová a sborníkovou studii *Žalmové parafráze Jiřího Strejce v Kocínově překladu útěšného traktátu z roku 1592* (2013) o význačné úloze, kterou úryvky ze Strejcových žalmů hrají v jednom z veleslavínských tisků, publikoval autor této práce.

Strejcovým žalmům v minulosti prakticky nebyla věnována odborná ediční péče. Na jejich vydání v souvislosti se svým projektem *Hymnorum thesaurus Bohemicus* pomýšlel již zmiňovaný Antonín Škarka, ale po roce 1948 z tohoto záměru sešlo, takže nepočítáme-li některé starší výbory z devatenáctého století, ojedinělou výjimkou byla nadlouho antologie Zdeňky Tiché *Růže, kterouž smrt zavřela* (1968), kde je několik Strejcových žalmů (žalmy 23, 35, 45, 49, 74, 102) otištěno podle vydání v Komenského Amsterodamském kancionálu z roku 1659. Jistou „pozapomenutost“ Strejcových parafrází přitom dobře ilustruje skutečnost, že autorství Strejcových textů je tam omylem přisouzeno Komenskému a o Strejcovi se neděje ani zmínka.

V roce 2014 vydal autor této práce edici celého souboru Strejcových žalmů, založenou na srovnání obou jejich kralických vydání z let 1587 a 1598 a jednoho pražského, snad veleslavínského, vydání z roku 1596 (částečně bylo provedeno také srovnání s pražskými vydáními z let 1590 a 1593); edice vyšla pod názvem *Žalmové neb Zpěvové svatého Davida* (s podtitulem *Žalmové parafráze Jiřího Strejce podle vydání z roku 1598 s variantami podle vydání z let 1587 a 1596*) a je doplněna editorovou studií o Strejcovi a jeho žalmových parafrázích. Již dříve se novodobé edice dvěma dostalo jiným Strejcovým veršovaným pracím: v roce 1940 vydala Anna Císařová-Kolářová v souboru nazvaném *Mravy ctnostné mládeži potřebné* Strejcovu mravokárnou skladbu *Mravové aneb Naučení potřebná* a v roce 2009 vydaly Jana Ratajová a Lucie Storchová v antologii *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření Boží* s podtitulem *Diskursy manželství v české literatuře raného novověku* Strejcovu *Zrcadlo poctivé a šlechetné ženy a hospodyně*.

Z uvedeného přehledu nejvýznamnější literatury věnované Jiřímu Strejcovi je patrné, že postavě Jiřího Strejce i jeho žalmovým parafrázím se v minulosti opakovaně dostávalo pozornosti a že také vznikla řada dílčích příspěvků k jejich poznání, avšak soustavného zájmu a studia jim bylo věnováno poměrně málo, málo zejména v kontrastu s jejich značným významem v dějinách českého písemnictví. Pokusem o částečné zaplnění této mezery je přítomná práce.

Cíle bádání

Práce navazuje na edici zmíněnou výše (*Žalмовé neb Zpěvové svatého Davida*, 2014) a přejímá a rozšiřuje některé části uvedené studie, která k ní byla připojena. Na této studii jsou založeny následující kapitoly přítomné práce: bez výraznějších změn je převzata kapitola šestá („Jiří Strejce – život a působení“), částečně doplněna je kapitola desátá („Recepce Strejcových žalmových parafrází“) a podstatně jsou rozšířeny kapitola sedmá („Literární dílo Jiřího Strejce“) a osmá („Žalмовé parafráze Jiřího Strejce – vznik, první vydání a předlohy“). Zcela nově jsou zpracovány kapitoly první až pátá a jedenáctá.

V souvislosti s touto návazností jsou dílčí cíle naší práce v zásadě tři:

1) Přispět k jistému uspořádání poznatků o Strejcovi a jeho žalmových parafrázích, tj. shromáždit na jednom místě dosavadní poznatky o Jiřím Strejcovi a jeho literárním díle a zejména o jeho žalmových parafrázích, o jejich předlohách, vydáních a recepci. To je úkol, který zčásti plnila už úvodní studie v edici z roku 2014, ale přítomná práce tento úkol přebírá a jeho starší provedení zdokonaluje – doplňuje např. podrobnější údaje recepci Strejcovy textu v devatenáctém století, která ve studii z roku 2014 byla jen letmo naznačena, apod.

2) Přispět k řešení otázky teologického rázu Strejcových parafrází. Lze také říci: Jaký je exegetický ráz Strejcových žalmů. Jaký charakteristický ráz mají Strejcovy žalmové parafráze jakožto dílo vykládající biblický text, biblické žalmy.

3) Přispět k poznání literárně estetických vlastností Strejcových žalmů. Jaké jsou Strejcovy žalmy jako slovesné umělecké dílo a jaký je vztah mezi jeho literárně estetickými vlastnostmi a literárně estetickými vlastnostmi biblických žalmů. Oba posledně uvedené cíle, druhý a třetí, jsou nové, úvodní studie z roku 2014 se jich v některých bodech dotkla, ale soustavně je neřešila. Podrobněji o těchto dvou posledně uvedených jedná následující oddíl (Metodika bádání).

Metodika bádání

Strejcovými žalmovými parafrázemi se tedy v této práci zabýváme především v dvojím speciálním pohledu:

Zprvce jsou Strejcovy parafráze text, který určitým způsobem vykládá biblickou předlohu, ze které je odvozen. V tomto smyslu nás, jak již bylo řečeno, zajímá především otázka, jakým způsobem ho vykládá. Protože způsob, jak Strejcovy parafráze biblický text vykládají, souvisí těsně s otázkou, jak ho vykládají Marotovy a Bezovy parafráze obsažené v Ženevském žaltáři a jak ho vykládají z nich odvozené parafráze Ambrosia Lobwassera, a protože k těmto souvisícím otázkám existuje poměrně hojná a v českém prostředí takřka nevyužitá literatura, obracíme se k ní a její hlavní zjištění tlumočíme ve třetí, čtvrté a páté kapitole a její terminologii a poznání teologických souvislostí z ní čerpané pak v deváté kapitole aplikujeme na český text Strejcových parafrází. Svým způsobem se k této tematice vztahují také šestá a sedmá kapitola, pokud se v nich dotýkáme Strejcovy náboženského přesvědčení, a významným způsobem se promítá do desáté kapitoly, když v ní jednáme o značném impaktu Strejcovy textu, který překračoval konfesní hranice.

Zadruhé lze na veršované parafráze hledět jako na pokus *překládat biblickou poezii jako poezii*, a v tomto smyslu pak tyto parafráze budí otázky týkající se jejich slovesně umělecké stránky. Je sice pravda, že u žalmových parafrází, které vznikaly v prostředí reformace šestnáctého století jako duchovní písně pro potřebu věřícího lidu, nebyl tento aspekt zpravidla hlavní a rozhodující, nicméně Strejcovy žalmy nejsou v tomto směru nějaká „běžná produkce“. Je to text, který svými slovesně estetickými vlastnostmi zaujal přísného Dobrovského, a nejen jeho, a je to vůbec jeden z nejpříznivěji oceňovaných česky psaných veršovaných textů druhé poloviny šestnáctého století, takže se zdá, že klást nad ním otázky po jeho literárně estetickém rázu je zcela oprávněné. V této

oblasti je sotva možné opřít se o dosavadní literaturu, protože prakticky jediný příspěvek týkající se umělecké, literárně estetické stránky Strejcových žalmů je výše zmiňovaný článek Jana Blahoslava Čapka z roku 1936, resp. 1948. V tomto směru jde tedy naše práce mnohem více po vlastních cestách. Literárně estetických otázek se dotýkají už obě vstupní kapitoly, první a druhá, a to obecnějších otázek vztahujících se na veršované žalmové parafráze vůbec v případě první kapitoly a žalmových parafrází vznikajících v prvních staletích novověku v případě kapitoly druhé. Literárně estetických otázek si všímáme také v pramenech a literatuře týkajících se Lutherova přístupu k žalmovým parafrázím, francouzských parafrází Ženevského žaltáře a jejich německých překladů a hlavní výtěžky z nich ukládáme do kapitoly třetí, čtvrté a páté. Tematiku, která by mohla mít nějaký vztah k těmto otázkám sledujeme také v pramenech a literatuře, které se vztahují ke Strejcovu životu, a získané poznatky zaznamenáváme v kapitole šesté. Zdaleka nejvíce a prakticky zcela samostatně si literárně estetických otázek všímáme v kapitole sedmé a deváté. V první z nich, v kapitole sedmé, sledujeme Strejcův vztah k poezii, jak se projevuje obecně v jeho díle, a zvláště si všímáme literárně estetické stránky jeho veršovaných překladů obsažených v jeho překladu Kalvínovy *Instituce*. V deváté kapitole se věnujeme vybraným literárně estetickým vlastnostem Strejcových žalmových parafrází. Svůj vztah má k literárně estetickým otázkám také kapitola osmá, nakolik jedná o Strejcových předlohách, ale výslovný výklad o literárně estetických otázkách zde nepodáváme. Starších úsudků o literárně estetické stránce Strejcových parafrází si všímáme v desáté a jedenácté kapitole, přičemž jedenáctá kapitola je zároveň věnována jedné speciální literárně estetické otázce a pokusu o její řešení, a to otázce vztahu mezi dějinami české versifikace a čímsi, co může být pracovně nazváno jako dějiny slovesně estetického pohledu na Strejcův sylabický verš.

Obsah a struktura disertační práce

První kapitola práce je pojata obecněji, týká se veršovaných žalmových parafrází vůbec, jakožto žánru. Ukazuje vztah mezi pojmem poezie a pojmem metra, a tedy také důležitost přítomnosti metra v žalmových parafrázích, a to na nejstarších příkladech žalmové poezie v evropských literaturách, na žalmových parafrázích vzniklých v řeckém kulturním prostoru v pozdní antice. Současně si všímáme některých dalších rysů, jimiž tyto parafráze předznamenávají žalmovou poezii raně novověkou. Podáváme tak zároveň alespoň malý výhled do historie žalmových parafrází, jejíž souvislý výklad není možné v této práci při jejím daném rozsahu podat.

Druhá kapitola se rovněž týká metra, a to otázky metra v hebrejské biblické poezii. Představuje novodobý pohled na tuto otázku a v kontrastu s ním ukazuje pohled obvyklý v raném novověku, založený starších, patristických výpovědích o této otázce. V souvislosti s tím na několika příkladech ukazuje princip substituce metra, uplatňovaný v překladech poezie v raně novověkém písemnictví.

Třetí kapitola představuje vstup do užší problematiky žalmových parafrází v reformačním prostředí. Výklady o nich obvykle začínají výkladem o Martinu Lutherovi a není tomu jinak ani v naší práci. Podrobněji se věnujeme Lutherovým požadavkům na žalmové parafráze, jak vyplývají z jeho listu Georgu Spalatinovi z roku 1523, a doplňujeme je krátkým výkladem o žalmových parafrázích, které Luther sám složil. Zároveň tu podáváme stručný výklad o důležité a v českém prostředí poměrně málo známé otázce odlišného přístupu luterské a kalvínské reformace k výkladu Starého zákona a s tím související odlišnost v pohledu na žalmové parafráze.

Ve čtvrté kapitole představujeme Strejcův vzor, tzv. Ženevský žaltář. Zvláštní pozornost při tom věnujeme vztahu Clémaenta Morota a Théodora de Bèze, autorů textů Ženevského žaltáře, k poezii a dále celkovému rázu a hodnocení jejich parafrází. Zvláště se soustředíme na umělecky významnějšího z těchto autorů, na Clémenta Marota.

V páté kapitole představujeme další Strejcův vzor, německý překlad Ženevského žaltáře, jehož autorem byl Ambrosius Lobwasser. Tento text představujeme v kontrastu s jiným soudobým německým překladem Ženevského žaltáře, jehož autorem byl Paul Schede Melissus, Zběžně si také všímáme dalších osudů, které měly Ženevský žaltář a jeho překlady v německém písemnictví.

Šestá kapitola je věnovaná postavě Jiřího Strejce. Shrnuje známé údaje o jeho životě a působení a zaměřuje se především na ty jejich aspekty, které mohou mít bezprostřední vztah k jeho žalmovým parafrázím.

Sedmá kapitola je přehled Strejcovy literární činnosti. Zaměřuje se především na Strejcovy veršované práce. Zvláštní pozornost je věnována veršovaným textům, které jsou součástí jeho překladu Kalvínovy *Instituce*, a to zejména překladům několika úryvků starořímské poezie, které Kalvín cituje – pracujeme zde s materiálem dosud nevyužitým a snažíme se s jeho pomocí charakterizovat něco ze Strejцова postoje k poezii, verši, umění slova.

Osmá kapitola se zaměřuje na otázku předloh, s nimiž Strejc pracoval. S využitím starší, nepřilíh četné literatury a vlastních pozorování ukazujeme na některých příkladech možnosti srovnání Strejцова textu s Ženevským žaltářem a jeho německou Lobwasserovou verzí a s vybranými českými biblickými překlady (s Biblí kralickou a Biblí Melantrichovou).

Kapitola devátá je poměrně krátká, ale důležitá. Právě ona je v jistém smyslu jádrem naší práce. Podáváme v ní základní teologickou a literární charakteristiku Strejcových žalmových parafrází. Docházejí při tom využití jednak dřívější výklady o rozdílech v pojetí starozákonní exegeze, a tedy i žalmových parafrází v luterském a kalvínském prostředí, které jsme podali ve třetí kapitole, a dále poznatky z přehledky Strejцова díla, kterou jsme vykonali v kapitole sedmé.

V desáté kapitole shromažďujeme v chronologickém pořadí doklady o recepci Strejcových žalmů a snažíme se přitom zaznamenat významné proměny, k nimž v níběhem času docházelo.

V jedenácté kapitole předkládáme návrh, jak by výklad o proměnách recepce Strejcových žalmů, který jsme podali v předchozí, desáté kapitole, mohl být uveden do souvislosti s dějinnými

proměnami české versifikace a názorů na ni. V té souvislosti věnujeme pozornost otázce, zda se ve Strejcově sylabickém verši projevuje zřetel k slabičné kvantitě.

Přehled obsahu disertační práce

Úvod

Citační poznámka

Transkripční poznámka

1. Žalmy, poezie a metrum na příkladu pozdně antických žalmových parafrází
2. Metrum v hebrejském žaltáři a v jeho raněnovověkých parafrázích
3. Martin Luther a žalmové parafráze
4. Z dějin Ženevského žaltáře
 - Clément Marot a jeho žalmové parafráze
 - Žalmové parafráze Théodora de Bèze
 - Ženevský žaltář
5. Žalmové parafráze Ambrosia Lobwassera
6. Jiří Strejc – život a působení
7. Literární dílo Jiřího Strejce
8. Žalmové parafráze Jiřího Strejce – vznik, první vydání a předlohy
9. Žalmové parafráze Jiřího Strejce – stručná charakteristika
10. Recepce Strejcových žalmových parafrází
 - Recepce a vydávání Strejcových žalmových parafrází do roku 1599
 - Recepce a vydávání Strejcových žalmových parafrází v období 1599–1620
 - Recepce a vydávání Strejcových žalmových parafrází v období 1620–1781
 - Recepce a vydávání Strejcových žalmových parafrází po roce 1781
11. Strejcovy žalmové parafráze ve víru dějin českého verše

Závěr

Bibliografie

Zhodnocení přínosu disertační práce

Máme-li závěrem krátce zhodnotit přínos naší práce, bude nejlépe vrátit se ke třem bodům, které jsme jako cíle naší práce uvedli v úvodu.

Pokud jde o bod první, shrnutí a uspořádání poznatků o Jiřím Strejcovi a jeho žalmových parafrázích, lze říci, že naše práce podává v tomto směru zatím nejucelenější výklad, úplnější i ve srovnání se studií z roku 2014, která byla jeho východiskem. I když jsou příslušné kapitoly ve větší či menší míře založeny na starší nebo novější odborné literatuře, přece už studie z roku 2014 obsahovala některé významnější nové poznatky, jako např. pozorování o Strejcově vztahu k Janu Blahoslavovi (zde kapitola šestá a sedmá), rané doklady o recepci Strejcových parafrází (např. parodie na parafrázi žalmu 23, citáty ve veleslavínském tisku z roku 1592 – zde kapitola desátá) nebo výklad o recepci Strejcových parafrází v katolickém prostředí (rovněž desátá kapitola). Některé další nové poznatky se prvně objevují až v tomto novém zpracování, např. pozorování týkající se Strejcova užití verše v překladu Kalvínovy *Instituce* a Strejcových překladů z antické poezie nebo některé nové položky v přehledu recepce Strejcových žalmů (např. Procházka, Kamarýt, Sabina, Šebesta, Císař). Jistým přínosné patrně budou také pasáže věnované Lutherovým parafrázím, Ženevskému žaltáři a jeho německým překladům (kapitoly třetí až pátá), které jsou založeny na literatuře a zčásti i pramenech v českém prostředí neznámých nebo nevyužitých.

Pokud jde o bod druhý, otázku teologického rázu Strejcových parafrází, přínos naší práce spočívá jednak v tom, že tuto otázku, soustavně dosud neřešenou, otevírá a dále v tom, že v návaznosti na novější literaturu pojednávající obecně o žalmových parafrázích reformačního období nebo úže o parafrázích Ženevského žaltáře a jejich německých překladech (srov. zde kapitoly čtvrtá a pátá) naznačuje její řešení: Strejcovy parafráze podobně jako parafráze obsažené v Ženevském žaltáři a četné parafráze z něho odvozené vykazují tři základní rysy: těsnou závislost na biblické předloze, upřednostnění historické interpretace a s tím souvisící absenci explicitní interpretace textu. Za podstatné a v českém prostředí nové je třeba pokládat také pozorování o některých souvislostech této trojí charakteristiky: na jedné straně totiž tyto rysy spojují Strejcovy parafráze s tradicí kalvínské exegeze a na straně druhé těsná závislost na historickém významu žalmů a s ní souvisící absence explicitní interpretace textu jsou důležitým činitelem, který umožňuje přijetí textu v konfesně odlišném prostředí a podílí se tak na značném úspěchu, kterému se Strejcovy žalmy v českém prostředí dlouhodobě těšily (podrobněji o těchto souvislostech v kapitole deváté).

Pokud jde o bod třetí, otázku literárně estetických vlastností Strejcova textu, zde práce přináší nového patrně nejvíce. Literárně estetickým otázkám je věnována většina kapitol textu. Některé z nich tlumočí cizí poznatky, většinou však v českém prostředí neznámé nebo nevyužité – takové jsou výklady o literárně estetické stránce pozdně antických řeckých žalmových parafrází (první kapitola), výklady o vývoji názorů na metrum hebrejské biblické poezie (druhá kapitola), výklady týkající se literárně estetických souvislostí konfesně podmíněných názorů na povahu žalmových parafrází (třetí kapitola) a výklady o literárně estetické stránce Marotových, Bezových, Melissových a Lobwasserových žalmových parafrází (čtvrtá a pátá kapitola). Na dosud neanalyzovaném materiálu je založen a původní závěry přináší výklad o veršovaných pasážích v překladu Kalvínovy *Instituce* (sedmá kapitola), který je předstupněm pro výklad o literárně estetických vlastnostech Strejcových žalmových parafrází (devátá kapitola), založený rovněž na původním materiálu a přinášející původní závěry. Z úvahy o literárně estetických vlastnostech Strejcových parafrází vplynula v tomto výkladu nová, nad Strejcovými parafrázemi dosud nepoložená otázka: Je nutné Strejcův verš pokládat za zpěvní? Nebylo by vhodnější, s ohledem na jeho intonační ráz, hledět na něj jako na verš mluvní? Starší úsudky o literárně estetické stránce Strejcových parafrází zachycujeme ve výkladech o jejich recepci (desátá a jedenáctá kapitola); krom toho, že oproti podobnému staršímu přehledu, podanému ve studii Jana Blahoslava Čapka z roku 1936, resp. 1948, výrazně rozšiřujeme počet zachycených úsudků, je ve výkladech o Strejcových parafrázích novinkou také náš pokus najít souvislosti mezi proměnami recepce

Strejcových žalmů a proměnami českého verše, resp. proměnami názorů na českou versifikaci.

Otevřeli jsme v této práci jen malou část otázek, které v souvislosti se Strejcovými žalmovými parafrázemi vyvstávají a ještě menší část z nich jsme alespoň poněkud mohli zodpovědět, mnohé zůstalo spíše naznačeno než souvisle vyloženo. Navzdory tomu snad je z našeho výkladu patrné, že Strejcovy žalmové parafráze jsou význačnou památkou staršího českého písemnictví, která svou teologickou, exegetickou stránkou vstupuje do četných souvislostí s významnými proměnami, k nimž v raném novověku docházelo v přístupu k biblickému textu, a která po stránce literárně estetické představuje pozoruhodný pokus o *překlad biblické poezie jako poezie*.

Žalmové parafráze Jiřího Strejce – výběr z bibliografie

Edice pramenů

- Dekrety Jednoty bratrské*. Vyd. Antonín Gindely. Praha: I. L. Kober, 1865.
- HOSTINSKÝ, Otakar: *Jan Blahoslav a Jan Josquin. Příspěvek k dějinám české hudby a theorie umění XVI. věku*. Praha: Česká akademie císaře Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1896.
- STREJEC, Jiří; ŠTURM, Adam; KONEČNÝ, Matouš: *Mravy ctnostné mládeži potřebné: bratrské mravouky Jiřího Strejce, Adama Šturma staršího z Hranic a Matouše Konečného*. Vyd. Anna Císařová-Kolářová. Praha: Kalich, 1940.
- STREJEC, Jiří: *Žalmové neb Zpěvové svatého Davida. Žalmové parafráze Jiřího Strejce podle vydání z roku 1598 s variantami podle vydání z let 1587 a 1596*. Vyd. Tomáš Matějec. Praha: Strahovská knihovna, 2013.
- Todtenbuch der Geistlichkeit der Böhmischen Brüder. Vyd. Joseph Fiedler. In: *Codex Strahoviensis [...] herausgegeben von Hippolyt Tauschinski und Mathias Pangerl; Todtenbuch der Geistlichkeit der Böhmische Brüder, herausgegeben von Joseph Fiedler*. Fontes rerum Austriacarum, Erste Abteilung, Scriptorum, Band V. Wien: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1863, s. 211–310.
- Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření Boží: diskursy manželství v české literatuře raného novověku*. Vyd. Jana Ratajová, Lucie Storchová. Praha: Scriptorium, 2009.

Literatura

- BOHATCOVÁ, Mirjam: Die tschechischen gedruckten Bibeln des 15. bis 18. Jahrhunderts. In: ROTHE, Hans; SCHOLZ, Friedrich (vyd.): *Kralitzer Bibel. Teil 7. Kommentare*. Biblia Slavica. Serie I. Tschechische Bibeln. Band 3. Paderborn; München; Wien; Zürich: Ferdinand Schöningh, 1995, s. 1–182.
- BOHATCOVÁ, Mirjam: Korektury k tvorbě Jana Opsimata. *Listy filologické*, 1957, roč. 80, s. 74–82.
- BOHATCOVÁ, Mirjam: Vue d'ensemble sur les éditions de la Paraphrase des Psaumes de Georges Strejc jusqu'à la fin du XVIIIe siècle. In: *Arnaud de Salette et son temps. Le Béarn sous Jeanne d'Albret. Actes du Colloque International d'Orthez 1–18 février 1983*. Orthez: Per Noste, 1984.
- BOHATCOVÁ, Mirjam: Zbývající „spisek“ Opsimatův. *Listy filologické*, 1958, roč. 81, s. 125–126.
- CÍSAŘ, Ferdinand: Nachtrag zur Würdigung des dogmat. Werthes der Brüderlieder. *Evangelisch reformirte Blätter*, 1891, roč. 1, č. 4, s. 46–48; č. 5, s. 58–59.
- ČAPEK, Jan Blahoslav: Jiří Strejc žalmista. In: HREJSA, Ferdinand aj.: *Český žalmista bratr Jiří Strejc: sborník prací Dr. Ferd. Hrejsy, Dr. J. B. Čapka a Dr. J. B. Šimka na památku 400. výročí narozenin Jiřího Strejce a 350. výročí prvního vydání jeho převodu žalmů do písňové formy*. Praha: Synodní rada českobratrské církve evangelické, 1936, s. 26–43. Upravený přetisk in: *Záření ducha a slova: literární stati a studie československé*. Praha: Jos. V. Vilímek, 1948, s. 60–70.
- ČAPEK, Jan Blahoslav: *Záření ducha a slova: literární stati a studie československé*. Praha: Jos. V. Vilímek, 1948.
- DAŇKOVÁ, Mirjam: *Bratrské tisky ivančické a kralické*. Sborník Národního musea v Praze, řada A, Historie, sv. 5, č. 1. Praha: Národní museum, 1951.
- DAŇKOVÁ, Mirjam: Příběh Strejcova žaltáře. *Theologia evangelica*, 1949, roč. 2, s. 85–91.

- DITTMANN, Robert: Červenkův Žaltář (1562) a jeho význam pro Kralickou bibli. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Sborník z 17. odborné konference Olomouc, 5.–6. listopadu 2008*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2009, s. 243–251.
- DITTMANN, Robert: *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012.
- DOBROVSKÝ, Josef: *Dějiny české řeči a literatury v redakcích z roku 1791, 1792 a 1818*. Vyd. Benjamin Jedlička. Praha: Komise pro vydávání spisů Josefa Dobrovského při Královské české společnosti nauk, 1936.
- DOBROVSKÝ, Josef: *Dějiny české řeči a literatury*. Přel. Benjamin Jedlička. Praha: Československý spisovatel, 1951.
- FORST, Vladimír; OPELÍK, Jiří; MERHAUT, Luboš (vyd.): : *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985–2008.
- HREJSA, Ferdinand: B. Jiří Strejc. In: HREJSA, Ferdinand aj.: *Český žalmista bratr Jiří Strejc: sborník prací Dr. Ferd. Hrejsy, Dr. J. B. Čapka a Dr. J. B. Šimka na památku 400. výročí narozenin Jiřího Strejce a 350. výročí prvního vydání jeho převodu žalmů do písňové formy*. Praha: Synodní rada českobratrské církve evangelické, 1936, s. 7–25.
- HREJSA, Ferdinand: *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912.
- INDRA, Bohumír: Hraničtí literáti bratrští. *Záhorská kronika*, 1933–1934, roč. 16, č. 2, s. 39–44.
- INDRA, Bohumír: Kdy odešel Bratr Jiří Strejc z Hranic. *Záhorská kronika*, 1939–1940, roč. 22, č. 2, s. 34–38.
- INDRA, Bohumír: Náhrobní kameny bývalého farního chrámu v Hranicích. *Záhorská kronika*, 1939–1940, roč. 16, č. 1, s. 10–12.
- JIREČEK, Josef (vyd.): *Anthologie z literatury české. Svazek II. Doba střední*. Praha: F. Tempský, 1876.
- JIREČEK, Josef: *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*. Praha: B. Tempský, 1875–1876, 2 sv.
- JUNGMANN, Josef: *Josefa Jungmanna Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka*. Praha: České museum, 1849.
- JUNGMANN, Josef: *Sebrané spisy veršem i prosou*. Praha: České museum, 1841.
- KOUBA, Jan: *Slovník staročeských hymnografů (13.–18. století)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, Kabinet hudební historie, 2017.
- KOUPIL, Ondřej: *Grammatykáři: gramatografická a kulturní reflexe češtiny 1533–1672*. Praha: Karolinum, 2015, s. 250–259.
- MATĚJEC, Tomáš: Žalmové parafráze Jiřího Strejce v Kocínově překladu útěšného traktátu z roku 1922–1931, 3 sv.
- MÜLLER, Josef Theodor: *Geschichte der böhmischen Brüder*. Herrnhut: Missionsbuchhandlung, 1922–1931, 3 sv.
- POKORNÝ, Timoteus: Účast Jiřího Strejce na biblickém překladu žalmů. In: *Bratrský sborník: soubor prací přednesených při sympoziu konaném 26. a 27. září k 500. výročí ustavení Jednoty bratrské*. Vyd. Rudolf Říčan, Amedeo Molnár, Michal Flegl. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 114–119.
- ŘÍČAN, Rudolf: *Dějiny Jednoty bratrské: s kap. o bratrské theologii od Amedea Molnára*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1957.
- ŠAFAŘÍK, Pavel Josef: Klasobraní na poli staročeské literatury. *Časopis Musea království českého*, 1855, roč. 29, s. 529–538.
- ŠEBESTA, František: Über den dogmatischen Werth der böhm. Brüderlieder. *Evangelisch reformirte Blätter*, 1891, roč. 1, č. 1, s. 4–6; č. 2, s. 18–20; č. 3, s. 34–36.
- ŠKARKA, Antonín: Kapitoly z české hymnologie. In: ŠKARKA, Antonín: *Půl tisíciletí českého písemnictví*. Vyd. Jan Lehár. Praha: Odeon, 1986, s. 190–302.

- ŠKARPOVÁ, Marie: K literárnímu životu v českých zemích druhé poloviny 17. století: strategie katolizace nekatolické hymnografie v Kancionálu českém M. V. Šteyera. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. V. Řada literárněvědná*. 2005, roč. 54, č. V 8, s. 75–89.
- TOBOLKA, Zdeněk Václav; HORÁK, František; WIZDÁLKOVÁ, Bedřiška (vyd.): *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Díl II. Tisky z let 1501–1800*. Praha: Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků, 1925–1967, 9 sv.
- TRUHLÁŘ, Antonín; HRDINA, Karel; HEJNIC, Josef; MARTÍNEK, Jan: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966–2011, 6 sv.

Předlohy žalmovým parafrází Jiřího Strejce – výběr z bibliografie

Edice pramenů

- LOBWASSER, Ambrosius: *Der Psalter deß Königlichen Propheten Davids*. Vyd. Eckhard Grunewald, Henning P. Jürgens aj. Hildesheim; Zürich; New York: Olms, 2004, 2 sv. [Faksimilový přetisk lipského vydání z roku 1576.]
- MAROT, Clément; BÈZE, Théodore de: *Les psaumes en vers français avec leur mélodies*. Vyd. Pierre Pidoux. Genève: Librairie Droz, 2008.
- PIDOUX, Pierre (vyd.): *Le psautier huguenot du XVIe siècle: mélodies et documents*. Bâle: Baerenreiter, 1962, 2 sv.

Literatura

- BACH, Inka; GALLE, Helmut: *Deutsche Psalmendichtung vom 16. bis zum 20. Jahrhundert: Untersuchungen zur Geschichte einer lyrischen Gattung*. Berlin; New York: de Gruyter, 1989, s. 89.
- BERNOULLI, Peter Ernst; FURLER, Frieder (vyd.): *Der Genfer Psalter: eine Entdeckungsreise*. Zürich: TVZ, 2001.
- BOVET, Felix: *Histoire du psautier des églises réformées*. Paris: Grassart, 1872.
- CANDAUX, Jean-Daniel: *Le Psautier de Genève. 1562-1685. Images, commentées et essai de bibliographie*. Genève: Bibliothèque publique et universitaire, 1986.
- DROZ, Eugénie; Antoine Vincent. La propagande protestante par le Psautier. In: BERTHOUD, Gabrielle aj. (vyd.): *Aspects de la propagande religieuse*. Genève: E. Droz, 1957, s. 276–293.
- FERRER, Véronique; MANTERO, Anne; JEANNERET, Michel (vyd.): *Les paraphrases bibliques aux XVIe et XVIIe siècles. Actes du Colloque de Bordeaux des 22, 23 et 24 septembre 2004*. Genève: Librairie Droz, 2006.
- DOUEN, Orentin: *Clément Marot et le psautier huguenot, étude historique, littéraire, musicale et bibliographique*. Paris: Imprimerie national, 1878–1879, 2 sv.
- GRUNEWALD, Eckhard; JÜRGENS, Henning P.; LUTH, Jan R. (vyd.): *Der Genfer Psalter und seine Rezeption in Deutschland, der Schweiz und den Niederlanden: 16.–18. Jahrhundert*. Tübingen: M. Niemeyer, 2004.
- HOFMANN, Andrea: *Psalmrezeption in reformatorischem Liedgut: Entstehung, Gestalt und konfessionelle Eigenarten des Psalmliedes, 1523–1650*. Leipzig: Evangelischer Verlagsanstalt, 2015.

- JEANNERET, Michel: *Poésie et tradition biblique au XVIe siècle. Recherches stylistiques sur les paraphrases des psaumes de Marot à Malherbe*. Paris: José Corti, 1969.
- JÜRGENS, Henning P.; LUTH, Jan R. (vyd.): *Der Genfer Psalter und seine Rezeption in Deutschland, der Schweiz und den Niederlanden: 16.–18. Jahrhundert*. Tübingen: M. Niemeyer, 2004.
- WEEDA, Robert: *Itinéraires du Psautier huguenot à la Renaissance*. Turnhout: Brepols, 2009.
- WEEDA, Robert: *Le Psautier de Calvin: l'histoire d'un livre populaire au XVIe siècle (1551–1598)*. Turnhout: Brepols, 2002.
- WURSTEN, Dick: *Clément Marot and Religion: A Reassessment in the Light of his Psalm Paraphrases*. Leiden; Boston: Brill, 2010.

Summary

The history of European psalm paraphrases begins in late ancient Greek literature. Greek interest in combining poetic content and metre is documented in the paraphrase of Psalm 102 from the 4th century preserved in the Codex Bezae Cantabrigiae and the paraphrase of the whole psalter from the mid-5th century called *Metaphrasis psalorum* or "Homeric psalter", both composed in dactylic hexameters. They share some features with early modern paraphrases: use of artistic language, application of christological interpretation, relation to singing, various approaches in terms of the degree of dependence on the biblical text.

The Hebrew text of the Psalms shows no signs of the metric arrangement that is characteristic of traditional European poetry. Some Hebrew verses tend to be regularly organized on a tonic basis, but this arrangement is not binding or regular, unlike the standard of traditional European poetry. In the European environment, however, there has been since ancient times a strong conviction that the Hebrew verse is regularly arranged on a quantitative principle, and this belief lasted until the early modern period. Renaissance translations of ancient poetry into vernacular languages use syllabic or accentual-syllabic verse, and the same type of verse is also used in early modern psalm paraphrases when composed in vernacular languages.

The history of psalm paraphrases in the Reformation movement begins with the psalm paraphrases by Martin Luther. According to his concept, psalm paraphrases are to serve as spiritual songs, to be composed in simple and easy-to-understand but dignified language, to faithfully preserve the meaning of the biblical text and not to adhere anxiously to biblical formulations, but to clarify the christological meaning of the biblical model. The New Testament language is to be used in translating the Old Testament text.

In the Calvinist Reformation, psalm paraphrases also serve as spiritual songs, they should also be faithful to the meaning of the biblical text, and are to be composed in plain and easy-to-understand language. However, they are to adhere to the historical, not to the christological sense and to maintain the Old Testament language.

Being based on the psalm commentary of Calvin's predecessor Martin Bucer, the psalm paraphrases by Clément Marot (1496–1544) retain the features of "Calvinist" paraphrases. John Calvin took them over into his hymnbooks published in 1539 in Strasbourg and in 1542 and 1543 in Geneva. Clément Marot paraphrased 49 psalms during his lifetime. After his death, Théodore de Bèze (1519–1605) wrote paraphrases of the remaining 101 psalms. The complete collection of paraphrases of the entire psalter, the so-called Genevan Psalter, was published in 1562 and reached enormous popularity in French-speaking countries, especially in the Reformed environment. Already in the sixteenth century many language versions of the Genevan Psalter were composed. Several versions were made in German-speaking countries, the most popular of which was the version by Ambrosius Lobwasser (1515–1585).

The Czech language version of the Genevan Psalter, *Žalmové neb Zpěvové svatého Davida* (Psalms or Saint David's Songs), was published for the first time in 1587. Its author Jiří Střejc (1536–1599) was a preacher of the Unity of the Brethren and a follower of Calvin's teachings. He studied at the school of the Czech Brethren in Mladá Boleslav from 1556 and at the universities in Königsberg and Tübingen in the early 1560's. He served as a preacher of the Unity of the Brethren in Hranice na Moravě and in Židlochovice. He was a member of the narrow council of the Unity of the Brethren and he collaborated in the preparation of the Kralice Bible. In the Unity of the Brethren, he was censured for his disobedience and violation of the Brethren customs. He was one of the propagators of Calvinism in the Unity of the Brethren.

Střejc's work contains some minor poems in Latin, six songs in German, two major versified compositions in Czech, a Czech report on the negotiations over the Bohemian confession, the Czech translation of a reply of Swiss theologians to a treatise of Johann Brenz, and the Czech translation of John Calvin's *Institutes of the Christian Religion*. Střejc's proportion of the translation of the

Kralice Bible is not known. The versified compositions and verses inserted into the translation of Calvin's Institution prove Strejc's interest in poetry.

Strejc's Czech psalm paraphrases, composed under the melodies of the Genevan Psalter, were printed for the first time in 1587 in the printing works of Czech Brethren in Kralice. Next editions were made by Prague printers in 1590, 1593 and 1596. The last edition in his lifetime was printed in 1598 in Kralice. The second Kralice edition is slightly revised in style.

The text of Strejc's paraphrases combines two textual traditions: the textual tradition of the Genevan Psalter and the textual tradition of the Czech translations of biblical psalms published by the Unity of the Brethren. Strejc worked with the Ambrosius Lobwasser's German version of Genevan Psalter and he probably also knew the original French version of the Genevan Psalter. It is not known which specific version or versions of the psalter published by the Unity of the Brethren he used, but to some extent he probably used the psalter contained in the third volume of the Kralice Bible printed in 1582.

From a theological point of view, Strejc's psalm paraphrase shares the main features of their models (the Genevan Psalter and its Lobwasser's German translation): 1. closely dependence on the biblical text, i. e. capturing the meaning of the biblical text as faithfully as possible; 2. preference of the historical interpretation of the biblical text, i. e. understanding the psalm as a statement relating to the specific historical situation of its Old Testament author; 3. avoidance of explicit interpretation of the text, i. e. sticking to the wording of the original and do not try to change the wording to express the interpretation ascribed to the biblical text.

From an artistic point of view, Strejc's paraphrases take over and consistently imitate the verse and strophic arrangement of the Genevan Psalter and thus enrich contemporary Czech poetry with new strophic schemes, among which terza rima in particular stands out. A significant feature of the artistic arrangement of Strejc's verse compositions is its rhetorical character combined with syntactic and intonational variability, with which they excel over other contemporary Czech verse production. The imagery of the original and its pregnant formulation are not always successfully captured. Like many other early modern paraphrases, Strejc's psalms adapt the biblical text to the modes of expression of European literatures and, in principle, do not seek to imitate the modes of expression peculiar to Hebrew poetry.

Strejc's paraphrases spread vastly already during his lifetime and they were used also by adherents of other confessions. They emerge in Utraquist and later in Catholic hymnbooks. At the end of the eighteenth and during the nineteenth century, the text of the paraphrases was appreciated for its aesthetic value; it was seen as more poetic than other Czech versified compositions of the end of the sixteenth century.

They ceased to be used in spiritual chant in the second half of the nineteenth century, possibly due, in part, to changes in Czech versification: during the second half of the nineteenth century the accentual-syllabic verse became predominant in Czech poetry and the syllabic verse of Strejc's psalms began to appear outdated and artistically imperfect.

Anotace

Práce se zabývá veršovanými žalmovými parafrázemi Jiřího Strejce (prvně vydanými roku 1587), které vznikly jako českojazyčná verze tzv. Ženevského žaltáře (prvně vydaného roku 1562) a představují významnou památku českého raně novověkého písemnictví. Jednotlivé kapitoly práce pojednávají o životě a literárním díle Jiřího Strejce, o vzniku a předlohách jeho žalmových parafrází a o dějinách jejich vydávání a recepcce. V dalších kapitolách práce představuje Strejcovy žalmové parafráze v širších literárně historických, církevně historických a teologických souvislostech.

Klíčová slova

žalmy; žalmové parafráze; reformace; Ženevský žaltář; Starý zákon – historický výklad; Starý zákon – christologický výklad; metrum; strofa

Abstract

The thesis deals with verse psalm paraphrases by Jiří Strejc (first published in 1587). They were composed as a Czech-language version of the so-called Genevan Psalter (first published in 1562) and constitute an important monument of Czech early modern literature. The individual chapters of the thesis deal with the life and literary work of Jiří Strejc, the origin and models of his psalm paraphrases, their theological and literary characteristics and the history of their publication and reception. In complementary chapters, the thesis presents Strejc's psalm paraphrases in broader literary-historical, ecclesiastical-historical and theological contexts.

Keywords

Psalms; psalm paraphrases; Reformation; Genevan Psalter; Old Testament – historical interpretation; Old Testament – christological interpretation; metre; stanza